

Жыцця загадкавы палёт

ДА 65-ГОДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Перакладаў на рускую мову вершы Яўгеніі Янішчыц — і нечакана адчуў патрэбу вярнуцца да тых жыццёвых аbstавін, у якіх нараджаліся яе паэтычныя радкі. Так узіклі фрагментарныя нататкі, якія прапаную чытачам «ЛіМа».

27 лістапада 1988 года газета «Звязда» змясціла некралог з нагоды смерці Яўгеніі Янішчыц, падпісаны кіраўнікамі ўрада і камітэту Беларусі, міністэрствам культуры і адукацыі, знакамітымі дзеячамі літаратурыв і мастацтва. У ім гаварылася, што беларуская літаратура панесла цяжкую страту — заўчасна памерла вядомая паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР і прэміі Ленінскага камсамола Беларусі, член прэзідіума праўлення Саюза пісьменнікоў рэспублікі. Прыйгadваўся яе актыўны ўдзел у дзейнасці камітэта абароны міру, таварыства дружбы і культурных сувязей з замежнымі краінамі. Адзначалася, што яна была ў складзе дэлегацыі нашай краіны на XXXVI сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. Як і належыць, пералічваліся лаканічныя факты яе наядоўтага жыцця, назывы несплатлікіх, але вядомых кніг... Памятаю, з якой узрушанасцю чыталі мы гэтыя радкі, бо ведалі з нейкай трывожнай наязднасцю і тое, чаго ў іх не было. Яўгенія Іосіфаўна амаль у 40 год трагічна загінула. Неяк самі сабой прыйгadваліся прарочыя радкі:

*Жывіце і любіце,
Свой беражыце дом.
Як птушку ў зеніце,
Мяне застане гром.
Зямля — мая калыска,
Табе адной відаць,
Што немагчыма нізка
Ні падаць, ні лятаць.*

Прарочым здаваўся і ўвесь верш, звернуты да сына-школьніка. Нават назва твора — «На ўсякі выпадак» — цяпер наспяржковала. Здзіўляла нехарактэрная для паэтэс амаль празаічная, верлібраўская інтанацыя, якой дасягалася сапраўды бязмежная пchyрасць.

*Сын, як заўсёды,
Акуратна рабі ўрокі:
Дысыціліна — харошая якасць
Не толькі поспеху ў школе.*

***

*І яничэ: будзь прывязан,
Як можаць,
Да верных сяброў па сэрцы
(Не дай табе Божа мяняць іх на новых),
Бо можа так здарыцца,
Што зойтра —
Не выйду табе наслутрэчу.
Мама.*

25 лістапада 1988 года яна сапраўды ўпершыню не выйшла наслутрэч сыну. Застаўся нацягнутым шнур на балконе, на які вешала ў той дзень памытую блязвіну. Можа, аступілася неасцярожна, выпадкова сарвалася... Зрэшты, жыццёвый акалічнасці слынны паэтэс былі ў гэты час не самыя спрыяльныя. Трагічна смерть бацькі, развод з мужам — паэтам Сяргеем Панізінкам, амаль не прыхаваная зайдзрасць абдзеленых такім талентам вершніків. Ды і аўтамабільная аварыя пад Магілёвам, пасля якой давялося вучыцца не толькі хадзіць, але і жыць па-новому, піяк не спрыяла аптымізму. Менавіта тады ці не ўпершыню выдыхнулася: «Я і сама паміж вятроў уся палёт суроў».

Яна любіла знікаць, нікому нічога не патлумачыўши. Аднойчы такое здарылася і ў кампаніі, што сарвалася ў нумары маскоўскага атэля. Яна выдатна ведала, што менавіта тут у свой час трагічна загінуў Янка Купала. Непрыкметна сышла. Хтосьці занепакоіўся і знайшоў яе на высокім балконе. У адказ пачаў: «Пакінь. Тут я гэтага не зраблю. Я зраблю гэта

Яўгенія Янішчыц з сынам.

ў іншы час і ў іншым месцы...» Прывблізна тады ж Яўгенія Іосіфаўна папярэдзіла паэтэсу Соф'ю Шах, чый паэтычны зборнік рыхтаваўся да друку ў кніжным дадатку да часопіса «Маладосць»: «Калі хочаш паспець, каб я была тваім рэдактарам, паспяшайся ўлічыць мае заўгарі...»

«Я не прыдала гэтым словам асаблівую значэння, — прыйгadвае Соф'я Мікалаеўна, — хаця і паспяшалася. Адрэдагаваць яна паспела, а падпісаць у друк — не. Гэта зрабіў іншы рэдактар».

І ўсё ж не верыцца. Хаця б таму, што і кніга выбраных твораў «У шуме жытнія святыя» заканчваецца такім аптымістычным акордам:

*Глядзі, як заранка трапечা
Пад шапкай зялёной галля!
Мы будзем з табою навечна —
Карэнчык,
Каменчык,
Зямля.*

Класічнымі для беларускай паэзіі сталі і такія яе радкі:

*Ты пакліч мяне. Пазаві.
Там заблудзімся ў хмелных травах.
Пачынаецца ўсё з любви,
Нават самая простая ява.*

Яўгенія Янішчыц выдатна адчувала, што «інакш і жыць немагчыма». Аднак яшчэ ў дваццацігадовым узросце піша верш, прысвечаны бабулі Паланеі, прасякнуты народнай бытніццю. Заканчваецца ён афарыстычна: «У бабулі Паланеі піяць сыноў і піяць магіл...» А праз год з'явіўся верш таксама класічнага гучанія — «Ля ложка хворай маці».

*Ты ляжыши не на ложку,
а ў жытнёвым полі.
Мама!
Так міне рукі твае не балелі ніколі.
То пасланы ў пакоі не ходнікі —
саматканыя сцежскі-дарогі.
Мама!
Так ніколі твае не балелі мне ногі.*

Психалагічным рэфранам паэтэса надзвычай таленавіта дасягае недасягальна: «Я прыйшла, як заўжды, цішынёю тваёю сагрэцца. Так ніколі тваё не пішымела мне сэрца...» Ей баліць доля маці і яе слова. Гэта не прости пераўласаблінне, а жывое гучаніе народнай песенніцці. Прывклады такой лірычнай пранікніцці — на кожнай старонцы прыгadанай кнігі. Але шмат у якіх творах — яшчэ большая прастора паэтычнага абагульнення. Ёсць яно і ў заглаўным вершы:

*I покуль дыхае планета,
Не вынічаеца да тла
Душа народа і паэта
У шуме жытнія святыя.*

Разуменне паэзіі ўсе было малітой на святое. І ў той жа час яна падсвядома адчувала спрадвечны трагізм

*Ціпер, калі са мной зямля —
Мае палі, мае дубровы,
Я свята верую, што ѹ шлях,
Абрани мной, беспамылковы.*

Фота з сайту tv-bbc.com

Усё часцей паэтэса задасціла пытаннем, што значыць яна для Бацькаўшчыны: «Хто я ў лясах тваіх, Радзіма? Радзіма, хто я у палах?» Звяртае ўвагу даследчыца і на верш «Памяці Ёзаса Янішчыца». Гэта першы муж Жэнінай маці, які не вярнуўся з вайны. Прозвіча бацькі — Патачук. І колькі ўпэўненасці ў сваёй паэтычнай будучыні трэба было мець, каб сказаць: «Расстралянаму прозвічу абяцаю жыццё...» Але ж сама просьбіца дапамогі ў прыроды, каб аберагала яе да таго самотнага часу, пакуль не стане «памяццю зялёнай лія ясельдзянскага сяля».

І нельга не пагадзіцца, што «Дзень вечаровы» — книга сапраўднай паэзіі. «Шкада, — заключае Тамара Аўсяннікава, — што Жэнія так балюча ўспрымала папрокі і крытыку ў адрас другой кнігі...»

«А онкава яе жыццё выглядала, што называеца, на зайдзрасць і на дзіва, — напіша пасля адзін з блізкіх сяброў яе. — Прыгожая — і не прости прыгожая, а ўзіёліла грацыёзная, пібыта не сялянскае дзяячо, а князёуна, блакітная кроў. Таленавітая — і не прости таленавітая, а пазначаная боскім дарам. Пры славе, у єўропе і амерыках бывала, лаўрэат высокіх прэмій, заўсёды навідавоку... Душа яе не хацела і не могла жыць па звычайніх законах бульшасці. Як гэта ні баналіза. Я не думаю нават, што ёй пісціна жылося, хораша пачувалася ў пазі. Но яна была абранным, сапраўдным паэтам...»

Зрэшты, зневіні сапраўды ўсё было «на зайдзрасць і на дзіва». Як толькі ні называлі яе: «палеская ластаўка», «Палесся мілае дзіця», «палеская летуненіца». Родам Яўгенія Янішчыц з вёскі Рудка Пінскага раёна. Мяціны на рэчы Ясельдзе. Гэта мілагучная назва вельмі падабалася юнай паэтэсе. Нават некаторыя свае лісты яна падпісвала «Ясельдзянка». Яшчэ ў сёмым класе паспрабавала скласці верш, прысвечаны Якубу Коласу. А 21 верасня 1965 года адбыўся паэтычны дэбют: пісць вершы былі надрукаваны ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва». Гэта натхніла і надало ўпэўненасці.

*Дыктуе дзень на ўлонні лете
Ей пра палі і сенажаць.*

*...Дзяўчынцы хочацца ў паэты,
Што ў катаржанкі — дзе ж ёй знаць!?*

А потым — гады вучобы на аддзяленні беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта БДУ. Актыўна ўдзельнічала ў літаратурным аб'яднанні «Узлёт». І сведчаннем яе самабытнага шчодрага талені сталі кнігі «Снекія грамніцы», «Дзень вечаровы», «Ясельда», «На беразе пляча», «Пара любові і жалю», «Каліна зімі», «У шуме жытнія святыя». «Гэта паэзія, якая нячутна, накшталт сонечнага святыя, уваходзіць у цябе, каб выклікаць у душы і сорцы такі ж вясені сонечны настрой, каб і ты быў падуладны яе магічным чарам, прычасціцца да радасці і ўрачыстасці жыцця», — адгукнуўся Ніл Гілевіч. Анатоль Грачанікаў адзначыў у яе вершах не толькі першароднасць пачуцця і думак, але і безабароннасць перад людзьмі і светам. «Чытаючы яе, дакранаеца да чалавека пчылрага і чулага, годнага і ўразлівага ліса, самахвярнага і вельмі самотнага», — назначыла Ніна Мацяш. З такім выказаннем ахвотна пагаджалаася, прыгadваючы: «Дзень добры, мама! Гэта зноўку я, уся твая гаркота і надзея». Або: «Вось вясна сатчэ свае красёны, / дол абудзіць попічак салай». / Усё міне, а будзе сын і сонца. / I між іх зямлю буду я». Трывожнае прадчуванне не пакідала яе. Гэта, як гэта, на жаль, бывае ў сапраўдных паэтаў, спраўдзілася.

На надмагільным помніку яна такая ж прыгожая, якой была. З крыламі за спінай. Не ўтрымлі, аднак, яе анёлавыя крылы ў загадкавым палёце жыцця. І толькі вершам дадзена ніколі не губляць спрадвечных вышыні паэзіі.

Ізяслав КАТЛЯРОЎ